

191297

- 2838 KATOUZIAN, Homa. Seyyed Hasan Taqizadeh: three lives in a lifetime. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 32 i (2012) pp.195-213. [A revolutionary leader and politician, journalist, diplomat, university teacher and scholar of Persian classical history and literature (1878-1969).]

Seyyed Hasan Taqizadeh

ff.; Ibn Abi 'l-Hadīd, *Sharh Nahđi al-balāgha*, Cairo 1385/1965, i, 5 ff.; Ibn Taymiyya, *Minhādī al-sunna*, Cairo 1382/1962, i, 43 ff.; Dja'far b. Husayn al-Hillī, *Sharā'i' al-Islām*, St. Petersburg 1862, 149 ff.; Ibn al-Muṭahhar al-'Allāma al-Hillī, *Mukhtalaf al-Shi'a*, Tehran 1323 ff., ii, 158-9; Horovitz, in *Isl.*, iii, 63-7.—Druz: ms. Berlin, Mq 814 (not in Ahlwardt), fol. 11b; Ibn Hazm, *al-Fasl fi 'l-milal*, Cairo 1317/1899-1900, iii, 112 ff., iv, 6; Sha'rānī, *Balance de la loi musulmane*, ed. Perron, Algiers 1898, 456 ff.—Modern general surveys of the topic: Tih'rānī, *al-Dhari'a*, Tehran 1360/1941, iv, 403-5; Kāshif al-Ghiṭā', *Aṣl al-Shi'a*, Najaf 1389/1969, 176-80; Maḥmūd al-Alūsī, *Mukhtasar al-tulfa al-iṭhnā-'ashariyya*, Baghdād 1301/1883, 188-94; Aḥmad Amīn, *Duḥā al-Islām*, Cairo 1384/1964, iii, 246-9; Hasan al-Amīn, *Dā'irat al-ma'ārif al-islāmiyya al-shi'iyya*, Beirut 1395/1975, xi, 85-99.

(R. STROTHMANN-[MOKTAR DJEBLI])

√ **TAĶIZĀDA**, SAYYID ḤASAN (b. Tabrīz, 27 September 1878, d. Tehran, 28 January 1970), Persian politician and scholar of Iranian studies.

1. Life. The son of Sayyid Taḳī Urdūbādī, he received both a traditional Islamic and a modern education, including natural science and French and, to some extent, the English language. In Tabrīz he founded, with three like-minded friends, an ephemeral journal, *Gandjīna-yi funūn* (1903-4), and then travelled for a year in the Caucasus, Istanbul, Beirut and Egypt, returning with Western modernist ideas and sympathies. Moving to Tehran at the time of the Constitutional movement [see *DUSTŪR*. iv], his reputation as one of the more radical, even revolutionary, activists secured him election to the first *Madjlis* as a representative for Ādharbaydjan, arousing the fear of Muḥammad 'Alī Shāh who plotted, as the sources all agree, to kill him and five other constitutionalists. Hence when the Shāh replied with his anti-constitutionalist coup of 1326/1906, Taḳizāda took refuge in the British Legation and then made his way to Europe, to Paris and London; in the latter place, he worked with the Iran Committee there, and his friendship with the famous Persian scholar E.G. Browne dates from this time.

He returned to Tabrīz and then to Tehran, becoming a member of the provisional steering committee when Muḥammad 'Alī Shāh was deposed and a member of the second *Madjlis* for the Democrat Party (*ḥizb-i dimākṛāt*). But he had to leave Persia in 1910 after the murder of Sayyid 'Abd Allāh Bihbihānī, and after periods in Turkey, London and the United States, went in 1914 to Germany at the German government's suggestion to help organise an anti-British and anti-Russian "Committee of Iranian Nationalists", founding the journal *Kāwa*, first as a political but later as a cultural and literary journal also; he remained in Germany till 1921.

With the defeat of the Central Powers, the Committee was dissolved. Taḳizāda returned to Persia and now filled various government positions, serving also as a deputy in the fifth and sixth *Madjlis*. He was opposed to changing the constitution to allow Riḍā Khān (Pahlawī) [q.v.] to assume power. During Riḍā Shāh's reign he filled such offices as governor of Kḥu-rāsān and ambassador in London, and as Minister of Finance was concerned in the negotiations of 1933 for the extension of the Anglo-Persian (after 1935 Anglo-Iranian) Oil Company's agreement. He was also ambassador in Paris, but becoming *persona non grata* to the Shāh, went to Berlin and then London, where he started teaching at London University. On

the abdication of the Shāh (1941) he became ambassador to Britain.

Returning home in 1948, he became a member of the 15th *Madjlis* and a professor at Tehran University and in 1949 a senator, acting for a time as President of the Senate. Amongst his many cultural activities during the last two decades or so of his life was his involvement in the Society for National Monuments and, in conjunction with UNESCO, the Institute for Translation and Publication of Books (*Bungāh-i Tarđjuma wa Nashr-i Kitāb*).

2. Literary work. Amongst his important works in Persian were his *Gāh-shumārī dar Irān-i qadīm* (Tehran 1315/1937, repr. as vol. x of his collected works, see below); a study on Firdawsī, in *Kāwa*, N.S. i-ii (1920-1), and works on Nāṣir-i Kḥusraw and Mānī. His articles and other writings are collected in *Makālāt-i Taḳizāda*, ed. I. Afshār, 10 vols. Tehran 1349-57/1970-8, of which vols. vi-viii contain his writings in European languages. His writings in European languages were partly political and partly in the field of Iranian studies. He had an interest in bibliography, and with W. Litten published *Persische Bibliographie*, Berlin 1920. For a complete bibliography, see his own autobiography *Zindigī-yi tūfānī*, ²Tehran 1372/1993.

Bibliography: There are references to Taḳizāda's constitutionalist activities in most of the books on the movement, e.g. E.G. Browne, *The Persian revolution of 1905-1909*, Cambridge 1910; Aḥmad Kasrawī, *Tāriḫ-i mashrūṭa-yi Irān*, ⁵Tehran 1340/1961; Maḥdī Malikzāda, *Tāriḫ-i inkilāb-i mashrūṭiyat dar Irān*, 7 vols. Tehran 1949-54. See also W.B. Henning and E. Yarshater, *A locust's leg. Studies in honour of S.H. Taqizadeh*, London 1962, esp. S.M.A. Djamalzadeh, *Taqizadeh tel que je l'ai connu*, 1-18, and *Brief bibliography*, 19-20; Ḥabīb Yaghmā'i (ed.), *Yādnāma-yi Taḳizāda ba-munāsabat-i sābrūz-i dar-gudhashi-ān shādrawān*, Tehran 1349/1971.

(IRADJ AFSHAR)

TAKKALŪ (Takkā-lū), the name of a group of Turcomans originating from the regions of Menteşe, Aydın, Saruhan, Hamit and Germiyan in southern Anatolia, an area known collectively as Tekeili [q.v.] (*Tāriḫ-i Kizilbāshān*, ed. Mir Ḥāshim Muḥaddith, Tehran 1361 AHS/1982, 27).

The Turcoman tribes of Anatolia were one of the primary targets of Ṣafawid propaganda (*da'wa*) [see BĀYAZĪD II; ṢAFAWIDS. 1], and the Takkalūs responded early to this call and entered the service of the Ṣafawid *shaykhs* Djunayd and Ḥaydar [q.v.]. In 905/1499, when Ismā'il [see ISMĀ'IL I] summoned his supporters to rally to him at Erzindjān, a Takkalū contingent formed part of the force of 7,000 men who assembled there (R.M. Savory, *Studies on the history of Ṣafawid Iran*, Variorum Reprints, London 1987, no. I, 63). At the time of the establishment of the Ṣafawid state in 907/1501, the Takkalū tribe was listed among the "great tribes" (*büyük oymaklar*) of the *Kizilbāsh* [q.v.] (Faruq Sümer, *Osmanlı devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türklerinin rolü*, Ankara 1976, 46-7), and the Takkalūs were classified as a tribe "of the right" (*maymana*), the Ṣafawids having adopted the old Turco-Mongol system of military organisation (Masashi Haneda, *Le Chāh et les Qizilbāsh. Le système militaire safavide*, Berlin 1987, 52). After the major revolt in Asia Minor led by Shāhḳulī Bābā Takkalū in 917/1511 had been crushed, a further 1,500 Takkalū tribesmen emigrated to Persia and joined Shāh Ismā'il.

After the death of Ismā'il I (930/1524), and the accession of the young Shāh Ṭahmāsp I [q.v.], civil war erupted between rival coalitions of *Kizilbāsh* tribes.

فهرست

.....	پیشگفتار.....	نه
.....	سیاسگراری.....	یازده
.....	محمد قزوینی.....	۱
.....	نمونه‌ای از نثر محمد قزوینی.....	۳۴
.....	فهرست آثار محمد قزوینی.....	۳۷
.....	یادداشت‌ها.....	۳۸
.....	محمدعلی فروغی.....	۵۳
.....	نمونه‌ای از نثر محمدعلی فروغی.....	۸۳
.....	فهرست آثار محمدعلی فروغی.....	۹۷
.....	یادداشت‌ها.....	۹۹
.....	سیدحسن تقی‌زاده.....	۱۲۱
.....	نمونه‌ای از نثر سیدحسن تقی‌زاده.....	۱۵۴
.....	فهرست آثار سیدحسن تقی‌زاده.....	۱۶۶
.....	یادداشت‌ها.....	۱۶۷
.....	عبدالعظیم قریب.....	۲۰۱
.....	نمونه‌ای از نثر عبدالعظیم قریب.....	۲۲۵
.....	فهرست آثار عبدالعظیم قریب.....	۲۲۸
.....	یادداشت‌ها.....	۲۲۹
.....	علی‌اکبر دهخدا.....	۲۵۹
.....	نمونه‌هایی از نثر علی‌اکبر دهخدا.....	۳۰۷
.....	فهرست آثار علی‌اکبر دهخدا.....	۳۱۵
.....	یادداشت‌ها.....	۳۱۶
.....	احمد بهمنیار.....	۳۴۹
.....	نمونه‌هایی از نثر احمد بهمنیار.....	۳۷۳
.....	فهرست آثار احمد بهمنیار.....	۳۹۰
.....	یادداشت‌ها.....	۳۹۱
.....	کتابنامه.....	۴۳۹
.....	فهرست اعلام.....	۴۶۷
.....	۱. کسان، جای‌ها.....	۴۶۷
.....	۲. کتاب‌ها، رساله‌ها، مقاله‌ها، روزنامه‌ها، مجله‌ها، آهنگ‌ها، شعرها.....	۴۸۲

Talifide Seyyid Hasan
-Dirkunda

İSAM
188091

Huseyni İttihad, Pijuhesgiran - Muasir - Iran, Tahran 1378

29.07.1979

N 512

321 A brief bibliography [of S. H. Taqizadeh] (confined to writings on learned subjects). *A locust's leg. Studies in honour of S. H. Taqizadeh*, 1962, pp. 19-20

S. H. Tahizade'nin malumatı
genç honurlara vakfedinin
ereleri hakkında bu
bir bibliyografya

نقدِ حال

51 494-534

نوشتهٔ مجتبی مینوی

1393 Tehran

شرکت سهامی انتشارات خوارزمی

بندهٔ پیر مغانم که ز جهلم برهاند

پیر ما هر چه کند عین عنایت باشد

این را از روی ظاهر سازی و تملق نوشته بودم و دران قصد

انشاء داشتم .

توضیح اینکه چگونه مرا از جهل رهانید ، و از چه جهلی

رهانید وقت زیاد می برد و اینجا جای بازگ کردن آن نیست ، اما

بطور اجمال این را عرض می کنم که : غالب بلکه عموم مردم گمان

می کنند آنچه به عقل خودشان می رسد حقیقت محض است و آنچه

عقل ایشان آن را در نمی یابد حقیقت ندارد . بنده هم از این قاعده

کلی مستثنی نبودم و در حق خود همین گمان را داشتم . امروز این

گمان را چیزی جز جهل نمی توانم نامید ، و این آن جهلی است که

می گویم مرحوم تقی زاده مرا ازان رهانید : به من فهمانید که در تعقل

خود ، و در آنچه به عقلم می رسد ، شك داشته باشم و ملاك همهٔ امور

عقل خود را قرار ندهم ؛ تساهل داشته باشم و این را قابل قبول بدانم

که شاید آنچه به عقل دیگری رسیده است نیز حقیقت داشته باشد ،

و به هر حال دیگران را محق بدانم که آنچه را به عقل خودشان

رسیده و می رسد حق و حقیقت بدانند .

ابتدای آشنائی من با نام تقی زاده اوقاتی بود که در مدرسه درس

می خواندم . در دورهٔ شاگردی من در مدرسه اسم تقی زاده برای من

قرین افسانه بود . در باب اشخاصی از قبیل میرزا تقی خان امیر کبیر

و میرزا ملکم خان و تقی زاده ما از معلمین خود افسانه ها می شنیدیم .

مقداری افسانه و قصه من دربارهٔ تقی زاده شنیده بودم و مقداری

هم حقیقت شنیده بودم . در کلاس اول دارالفنون و چند کلاس

Prof. Dr. Nihat Asim Kallıoğlu

22 EYLUL 1992

یاد یار در گذشته

گویند ذکر خیرش در کوی عشق بازان

هر جا که نام حافظ در انجمن بر آید

نمی دانم اعضای محترم انجمن آثار ملی که بنده را دعوت

فرموده اند دربارهٔ مرحوم سید حسن تقی زاده در اینجا چیزی به عرض

حضار محترم برسانم خوب واقف بودند که تأثیر مرحوم تقی زاده در

تربیت و در زندگی بنده چقدر بزرگ بوده است ، و من خود را تا

چه حد مدیون هدایت و تربیت او می دانم ، یا واقف نبودند . به هر حال

بنده امروز این را اینجا عرض می کنم که هیچ کس به اندازهٔ مرحوم

تقی زاده در ذهن و در خاطر من تأثیر نداشت ، و بنده خود را فرزند

روحانی و تربیت شدهٔ آن مرحوم می دانم . برای بنده تقی زاده در گذشته

است و هرگز نمی میرد ، بلکه همواره در خاطر من حی و حاضر است .

چهل و دو سال قبل که چاپ دیوان ناصر خسرو پایان رسید

من بر مقدمه ای که آن مرحوم بر دیوان مذکور نوشته بودم ذیلی

نوشتم و آنجا به این شعر حافظ تمثیل کرده بودم :

۱ . در جلسهٔ سالروز وفات مرحوم تقی زاده در محل انجمن آثار ملی خلاصه

این گفتار ایراد شد . از جناب سید فرج الله آقاولی متشکرم که این مجال

را به من دادند که ذکر خیری از مراد و مرشد خود در حضور آن انجمن بکنم ،

و این گفتار را به ایشان اهداء می کنم .

TAKIZADE, Hasan

**Seyyed Hasan Taqizadeh
a Political Biography in the Context of Iranian Modernization**

**Sepehr H. Joussefi
Master thesis, Utrecht University
August 1998**

Seyyed Hasan Taqizadeh
a Political Biography in the Context of Iranian Modernization

Sepehr H. Joussefi
Master thesis, Utrecht University
August 1998

Contents

Acknowledgments
Glossary 3
Introduction 4

CHAPTER 1. Taqizadeh in Tabriz 9
1.1. Family background, and education 9
1.2. Foundation of the Tarbiyat School
and Bookstore, and the publication
of *Ganjineh-ye Fonun* 12
1.3. Taqizadeh's first journey abroad 14

CHAPTER 2. Taqizadeh under the influence of the great thinkers 16

CHAPTER 3. Taqizadeh during the Constitutional Revolution
of Iran (1905-1909) 34
3.1. The Constitutional Revolution and the
Azerbaijani contribution 34
3.2. The First Majles, Fundamental Laws, and
development of the Societies 36
3.3. The cannonade of the Majles, and the
'Lesser Despotism' 50
3.4. Taqizadeh's first exile 55
3.5. The civil war, and the restoration
of the constitution 59
3.6. The Second Majles, and emergence of
political parties 61
3.7. Taqizadeh's second exile 67

CHAPTER 4. Taqizadeh's political and cultural activities

kiyesi hala yaşıyorlar, lisanlarında ancak tek tük türkçe kalmıştır. Bunların arasında bizzat bulundum.

Prof. Z. V. Togan'ın eserlerinde ihtiyatla ileri sürülen fikir, Cengizin eski Türk hakanları neslinden geldiğine dair rivayetlerin tarihî mesnedi olup olmaması hususudur. Ben bunun böyle olduğuna hiç şüphe etmiyorum. Moğollar arasında moğollaşarak türkçelerini yavaşça unutan Börçeğin sülalesinin vaziyeti Mısırdaki Araplar arasında araplaşan Memlükler ve Muhammed Ali Paşa evladı ve Çinde çinileşen Tavgaç ve saire Türkler gibi olmuşlardır. Ama asıl Moğol dilini konuşan hakiki Moğol (Şivi) kavimlerinin dili Ural-Altay ve Altay dilleri ailesi içinde ne gibi mevki işgal ediyordu? Bu mesele, keza Selçukluların menşei meselesi benim rey sahibi olduğum mevzular değildir.

Son olarak yalnız şunu zikretmeliyim ki, Kafesoğlu (I, 131) "Z. V. Togan Çiaoh-ong'un verdiği malûmatı "Vasilyef tarafından yapılan rusça tercümesinden almıştır" diyerek bu sözünü Prof. Togan'ın *Umumî Türk tarihine Giriş* kitabının 417. sayfasında 37 numaralı haşiyeyi mehzaz göstererek teyid etmek istemiştir. Buna cidden hayret ettim, çünkü Prof. Z. V. Togan bunu söyleyemez, çünkü Vasilyef Çiao-hong ismini bilmemektedir, "Kara Tatarlar"a ait diğer eser Pun-daya'nın ise ismini bile işitmemiştir. Giriş kitabındaki mezkûr 38 numaralı haşiyede ise "Vasilyefin tercümesinden aldım" şeklinde hiç bir söz yoktur, bilakis bu haşiyede kaynak olarak Prof. kendisinin "Moğollar ve Türklük" nam kitabının 9. sayfasını göstermiştir ki, orada bu eserin benim tarafımdan mehzaziyet tezi olarak yapılan tercümeden bahsetmiştir. Her halde Cengizin Göktürkler neslinden gelen bir aileye mensup olduğunu belirten ve Cengiz'e muasır bir çinli tarafından naklolunan kaydı bu Türk Üniversitesinde ben ortaya koymuşumdur ve Kafesoğlu da beni çok nefret ettiği bu "vahşi Cengiz"i menşe itibariyle Türk gösterdiğim dolayısıyla ismi zikre değmez bir cahil çinli ve kendi nazarında gûnaşkâr bir insan sıfatıyla dile almamış olacaktır.

Celaleddin Wang-zin-şan

SEYYİD HÂSAN TAQİZADE, *Mâni u dîn-i o.* Taheran 1956. 705 sayfa.

Takizade Manihaizme ait iki nutkunun metnini ve buna bağlı olarak Mani'ye ve Manihaizme ait arapça ve farsça kaynaklarda

22 EYLUL 1992

Prof. Dr. Nihat Cetin Kellecioglu

نقدِ حال

5.470-594

نوشتهٔ مجتبی مینوی

1393 Tehran

شرکت سهامی انتشارات خوارزمی

حالی بشود. در مدت سی و سه سال (از اواسط ۱۳۰۳) که بنده شخصاً او را شناخته و با او اکثر اوقات حشر و نشری داشته‌ام آراء و عقاید و قضاوت‌های او را در امور، حکایت‌های شیرینی را که خوانده و دیده و شنیده‌است و نقل می‌کند، نکات نخبه و پر معنی و بجائی را که بر حسب هوش تیز و تجربهٔ سالیان و سنجش حکیمانانه ادراک کرده‌است و می‌گوید، چنان یافته‌ام که اگر شخصی آنها را می‌توانست جمع‌آوری و با اوضاع و احوالی که مناسب مقام و مقتضای وقوع یا بیان و ادای آنها بوده‌است توأمآ تدوین کند یقیناً کتاب خواندنی و مفید و لذت‌بخشی می‌شد.

مؤلف زندگانی جانسن ادیب و نویسندهٔ خوبی بوده‌است، و از قراری که نقادان ادب دربارهٔ او اظهار رأی کرده‌اند همواره حقیقهٔ گفتهٔ جانسن نیست که در کتاب خود روایت کرده‌است، بیشتر شاید سخنانی باشد که دلش می‌خواست جانسن گفته باشد، و به فکر خود او رسیده بوده‌است، و آنها را از قول جانسن گفته‌است. در مورد او این کار آسان بود چونکه جانسن حراف و نکته‌سنج و بذله‌گو و نقاد بود، و بعد از آنکه کتاب لغت بزرگ خود را نوشت و برای او مستمری سالیانه‌ای از جانب دولت برقرار گردید، دیگر چندان کار عمده‌ای نکرد، و غالب وقت خویش را به نشستن در یکی از میخانه‌های معروف لندن و حرف زدن گذرانید، و کسانی که می‌خواستند او را ببینند و گفته‌های او را بشنوند به آن آبجو فروشی می‌آمدند، و گرد میزی که وی کنار آن نشسته بود حلقه می‌زدند، و گاهی نکته‌ای یا سؤالی ایراد و طرح می‌نمودند، و از آراء و نظرهای متقن او و

تقی زاده

هر ملت و مملکتی دارای بنیانهاست (Institutions) و در زندگانی هر قومی اتفاق می‌افتد که یک شخص یا چند شخص در عصری از اعصار جزء بنیانهای آن قوم می‌شوند. در این عصر از برای ما ایرانیان دو نفر را می‌توان از جمله بنیانهای ملت محسوب داشت یکی مرحوم قزوینی بود و دیگری جناب آقای تقی زاده است. ولی بنیان را با «جناب» و «آقا» ممتاز نمی‌توان ساخت و بی‌شک تقی زاده از آن بزرگتر است که او را بتوان با جناب و آقا عنوان و اعتباری بخشید. در انگلستان در قرن هجدهم میلادی مرد بزرگ معروفی به نام دکتر ساموئل جانسن بود که از بنیانهای قوم انگلیسی محسوب می‌شد، و شخصی به نام جیمز بازول از اهل اسکاتلند که با وی معاشر و همجلس بود کتابی در باب زندگانی او نوشته‌است تحت عنوان Life of Samuel Johnson که تفصیل مذاکرات خودش و دیگران را با جانسن و عبارات برگزیده و حکایات شیرین و آراء بدیعی را که از دکتر شنیده‌است در آن جمع کرده، و این کتاب از جمله ارکان و اساطین ادبیات انگلیسی در قرن هجدهم بشمار می‌آید. در نظر بنده تقی زاده شایسته آنست که موضوع چنین شرح

راهنمای کتاب

سال سیزدهم

شماره ۳-۴

خرداد - تیر ۱۳۴۹

TEHRAN

درگذشت تقی زاده

درگذشت شادروان تقی زاده برای جامعه علمی ایران و جامعه حاور-
شناسان زبانی جبران ناپذیر بود. تقی زاده نه تنها دانشمند پرمایه و تیزبین
و متبحر بود، بلکه مشوق و راهنمایی گرانقدر برای اهل علم بشمار می رفت .
هر جا استعدادی می یافت و یا امکان ثمری علمی می دید بی دریغ به ترعیب و
حمایت برمی خاست و درین راه از بذل هیچگونه مجاهدت و قبول هیچگونه
زحمتی خودداری نداشت .

تقی زاده هر چند ساخورده بود در تعهد مقاصد خیر و با تشویق افکار
و آثار سودمند علمی از شور جوانان بهره مند بود. سالهای عمر به هیچ رو از
شوق او درین امور نکاسته بود. درجائی که ممکن بود جوانتران شانه خالی
کنند یا مأیوس شوند او استوار و کوشا بود . انتشار «مجموعه کتیبه های
ایرانی» که به همت او و شادروان هنینگ درین او آخر بنیاد نهاده شد و نیز
کوشش او در آغاز تأسیس «بنگاه ترجمه و نشر کتاب» و «انجمن فلسفه علوم
انسانی» برای انتشار آثار سودمند گواه این نکته است.

گذشته از مقام علمی، شادروان تقی زاده مردی امین و متقی و فروتن
و آزاده بود. به کم خرسند بود . زبانی پاکیزه داشت و آن را بگفتار زشت و
غیبت نمی آلود. با این همه طبعش از طبیعت هم خالی نبود و بیانی گرم و
گیرا داشت.

درسک و رویه علمی، تقی زاده بهترین نمونه ای از حسن ترکیب علوم
شرقی و غربی بشمار می رفت . آثار او همه آئینه جهد و امانت و استقصای
علمی اوست. دانش وسیع و حافظه نیرومند او بادقتی کم نظیر و ذهنی جوینده
و پویا همراه بود. نه تنها به گفتار و عمل مشوق دانشمندان و دانش پژوهان بود،
بلکه به آثار خود نیز راهنمای آنان محسوب میشد . در تفحص علمی، بحقیقت
بیرونی این زمان بود .

شادروان تقی زاده به «راهنمای کتاب» عنایت مخصوص داشت و از
همکاری و نشر آثار خود در آن دریغ نداشت . این شماره که مدیر دانشمند
مجله به بزرگداشت آن شادروان اختصاص داده، نشان کوچکی از حق شناسی
و منت کارکن «راهنمای کتاب» نسبت به حقوق دیرین و دیرپای آن دانشمند
گرانمایه است.

Takizade (K. poset)

دیگرش تنقیح مجدد مثنوی مصباح الارواح شمس الدین کرمانی است .
او سابقاً آنرا به علت شهرت انتساب از او حدالدین کرمانی می دانست
و متن را هم به چاپ رسانیده بود . اما بعدها توجه یافت که از او حدی نیست
و از شمس الدین است .

موجی نیرومند از دریا بار مرگ بر آمد و سفینه کالاهای بیش بها
را از میان برداشت و به زندرون جاویدانگی سپرد . موج مرگ بود و سفینه
فروزانفر .
اما فروزانفر خود موجی بود . موجی سراسر شور و تابناکی . موجی
که صدفهای ارزنده و خیره کننده از زرفای معارف اسلامی به کنار آورد
و جهانی را از گوهرهای ارزنده متمتع ساخت . ایرج افشار

تقی زاده به قلم جمال زاده

(قسمت اول)

اولین بار که تقی زاده را دیدم در دوره طفولیت من یعنی اوایل دوره
مشروطیت در طهران بود . بتازگی از تبریز بسمت وکیل در مجلس شورای ملی
ب طهران وارد شده بود و بزودی دازای شهرت گردیده بود . سید عمامه بس و
قباوعبا وشال بود و صورتی بسیار دلنشین داشت و فارسی را با لهجه آذربایجانی
خوش آیندی باصوت و لحن دلچسپی حرف میزد بدون آنکه در قیافه اش (باستثنای
شعله ای که در چشمانش برافروخته میشد و تا اواخر عمر همان شراره را گاهی
در چشمانش باز دیدم) حرکت و تشنجی که در نزد اغلب خطبا و ناطقین دیده
میشود پدیدار گردد . حرفهائی که میزد با حرفهائی که ناطقین ملی و وطن پرستان
و مشروطه طلبان دیگر میزدند تفاوت داشت و در شنونده ایجاد اطمینان مینمود
که از دل بره میخیزد و از دلسوزی و ایمان و خیرخواهی ریشه میگیرد و لهذا
سخت مؤثر واقع میگردد .

پدرم خود واعظ و ناطق بود و حرفش مؤثر بود ولی خوب بخاطر دارم که
حتی پدرم با تأثر از حرفها و نطقهای تقی زاده صحبت میداشت و باو عقیده پیدا
کرده بود و او را دوست میداشت .

روزی پدرم بمن گفت امشب مهمانم و ترا هم با خود خواهم برد و تقی زاده
هم خواهد آمد . میهمانی در منزل حاجی عبدالوهاب تاجر اصفهانی بود که در
نزدیکی همان محله سید ناصرالدین در طهران که منزل ما در آنجا بود منزل
داشت . معروف بمشروطه طلبی بود و بسا پدرم سابقه دوستی داشت . طرفهای
غروب آفتاب بود که به همراهی پدرم بدانجا رفتیم . خانه بزرگ و روشن و با
صفائی بود و در همان صحن حیاط (بقول اصفهانیه «خرنده» بفتح اول و دوم)
در پهلوئی حوض بزرگی فرش انداخته بودند و میهمانها روی فرش نشسته بودند
و چای و شربت و میوه میخوردند و قلیان میکشیدند . حالا دیگر درست در خاطر
نیست که تقی زاده قبل از ما وارد شده بود یا بعد از ما وارد شد ، ولی همینقدر یادم
است که وضو گرفت و در طرف دیگر حوض فرش انداختند و مشغول نماز شد .
امروز برای من مسلم است که نماز مصلحتی بود که مبادا دشمنان مشروطیت و ملامهای

بالتعم اصرام از هشت ماه پیش چشم منده به است
ز دل آب رو چار شده و بزنگان سفارش کرده اند
ملاحظه کنم و بر چشم خود رینا ورم بدین جهت
جهانم شرح مشرف شریف در آخر خرداد سال
شهر ام رسیده است عار دارم مدت را یک سال
البتة این تأخیر مطابقت ندارد از منتهی فصل
مترکف نیست و جای سعادت باقی است
با تحه به اصرام ۱۳/۲/۹۹ خرداد

۱/۲۴۶-۲۴۷، نیز: استوری، 803/2(2)؛ نقوی، ۱۲۴). این مقدمه در دست‌نویس دیوان محتشم موجود است (نک: ریو، III/665).

۲. دیوان. در برخی منابع از دیوان ذکری کاشانی یا تقی کاشی (کاشانی) یاد شده است (نک: آقابزرگ، ۱۷۴/۱)۹، ۳۳۹/۲(۲)۹؛ منزوی، خطی مشترک، ۲۰۲۲/۹، خطی، ۲۲۶۰/۳). دست‌نویسی از این دیوان به شماره ۱۰۹۹ در کتابخانه آصفیه هند موجود است (نک: بهادر، ۲۸۷-۲۸۶/۴).

۳. مآثر الخضریه، در شرح حال و ذکر بناها و آثاری که آقا خضرای نهاوندی در دوران حکومت خود در کاشان ایجاد کرد (نک: صفا، ۱۷۱۵/۳)۵.

۴. مجمع القصاید، شامل قصایدی که تقی‌الدین از شاعران متقدم برای خلاصه الاشعار انتخاب کرده است (نک: همانجا).

مآخذ: آقابزرگ، الذریعة؛ اوحدی بلیانی، محمد، عرفات العاشقین، نسخه خطی کتابخانه ملی ملک، شه ۵۲۲۴؛ پیادر، میر عثمان علی، فهرست کتب عربی و فارسی و اردو مخزونه کتب‌خانه آصفیه، حیدرآباد دکن، ۱۳۵۵ق؛ تقی‌الدین کاشی، محمد، خلاصه الاشعار، نسخه عکسی موجود در کتابخانه مرکز (شه ۱۱۶/۱، ۱۱۶/۱)؛ همو، مقدمه بر هفت دیوان محتشم کاشانی، به کوشش عبدالحسین نوابی و محمدی صدری، تهران، ۱۳۸۰ش؛ صفا، ذبیح‌الله، تاریخ ادبیات در ایران، تهران، ۱۳۷۰ش؛ گلچین معانی، احمد، «احوال و آثار شیخ علینقی کمره‌ای»، مجله دانشکده ادبیات مشهد، مشهد، ۱۳۴۶ش، س ۳، شه ۳-۲؛ همو، تاریخ تذکرة‌های فارسی، تهران، ۱۳۴۸ش؛ مرعشی، خطی؛ ملک، خطی؛ ملی، خطی؛ منزوی، خطی؛ همو، خطی مشترک؛ همو، فهرستواره کتابهای فارسی، تهران، ۱۳۷۶ش؛ نفیسی، سعید، «تاریخچه مختصر ادبیات ایران»، سالنامه پارس، تهران، ۱۳۲۸ش، س ۲۴؛ همو، تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی، تهران، ۱۳۴۴ش؛ همو، «کتابهای مهم کتابخانه ریاست رامپور»، پیام تو، تهران، ۱۳۳۰ش، س ۴، شه ۹؛ نقوی، علیرضا، تذکرة‌نویسی فارسی در هند و پاکستان، تهران، ۱۳۴۳ش؛ نیز:

Bankipore; Rieu, Ch., Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum, London; Storey, C.A., Persian Literature, London, 1972.

تقی‌زاده، سیدحسین، از مشهورترین رجال صدر مشروطه ایران، سیاستمدار، محقق نامدار و صاحب آثاری برجسته در تاریخ و فرهنگ ایران و اسلام.

I. زندگی

تقی‌زاده در ۲۹ رمضان ۱۲۹۵ق/۲۶ سپتامبر ۱۸۷۸م در شهر تبریز به دنیا آمد. پدرش سید تقی (۱۲۵۲-۱۳۱۴ق) اصلاً از مردم روستای وند از توابع اردوباد (شهری در شمال رود ارس) بود (تقی‌زاده، زندگی...، ۱۲) که برای تحصیل به عتبات رفت و پس از ۱۷ سال شاگردی در محضر شیخ مرتضی انصاری در نجف، به تبریز بازگشت و در لباس امام جماعت مسجد حاج صفرعلی به وعظ و ارشاد مردم مشغول شد (همان، ۱۵-۱۶، ۱۸؛ صفایی، ۳). پسرش سید حسن شهرت تقی‌زاده را به مناسبت نام پدرش اختیار کرد.

سیدحسین تا ۱۹سالگی در تبریز به آموختن علوم متداول

به نقل و اقتباس مطالب از مآخذ، اکتفا نکرده، و دیدگاههای انتقادی خویش را نیز مطرح کرده است (نقوی، ۱۳۱). شرح اشعار برخی شاعران (برای نمونه، نک: خلاصه، ۵۵/۱، بی، نیز ۴۳۸/۶، بی، ذیل اثیرالدین اخسیکتی)، آوردن نمونه آثار منثور برخی از شعرا در کنار آثار منظوم آنان (برای نمونه، نک: همان، ۴۷۰/۶، اخلاق الاشراف عبید زاکانی) و گاهی نیز توصیف جغرافیایی شهرهای زادگاه یا اقامتگاه شاعران (گلچین معانی، همان، ۵۴۷/۱)، از دیگر خصوصیات خلاصه الاشعار محسوب می‌شود.

از کاستیهای این تذکره می‌توان بدین موارد اشاره کرد: التزام مؤلف در نیاروردن نوع متنوی جز در یکی دو مورد (همان، ۵۴۴/۱؛ صفا، ۱۷۱۴/۳)۵؛ پرداختن فزون از حد به مسائل شخصی شعرا و موضوعات خارج از حوزه تذکره‌نگاری؛ اصرار بر درج داستانهای مفصل و ساختگی عاشقانه درباره شاعران متقدم (صفا، همانجا؛ گلچین معانی، همان، ۵۴۷/۱؛ نقوی، ۱۳۰-۱۳۱؛ نک: تقی‌الدین، همان، ۵۵/۱، بی، ذیل اثیرالدین اخسیکتی، نیز ۴۴۴/۶، ذیل ابوالفرج رونی)؛ نقل مفصل اشعار یک شاعر ذیل نام شاعری دیگر (نقوی، ۱۳۱)؛ ناآگاهی نسبت به قواعد علم بیان (گلچین معانی، همان، ۵۴۶/۱)؛ و کوتاهی در ذکر منابع و مآخذ در باب شعرای سلف (همان، ۵۴۷/۱). یکی از منتقدان هم‌روزگار تقی‌الدین، انشا و حتی عبارات خلاصه الاشعار را برگرفته از کلیله و دمنه دانسته، و انتخابهای تقی‌الدین از اشعار شاعران و چند و چون نقل این اشعار را در تذکره مطلوب نشمرده است. وی همچنین از مبالغه‌های تقی‌الدین درخصوص شاعران کاشان انتقاد کرده است (همان، ۵۴۶-۵۴۵/۱).

نسخه‌های خطی متعددی به صورت کامل و ناقص از این اثر در کتابخانه‌های ایران و جهان نگهداری می‌شود (نک: همان، ۵۵۱-۵۴۸/۱؛ نقوی، ۱۳۳-۱۳۴؛ منزوی، فهرستواره، ۱۹۰۴/۳؛ مرعشی، ۱۳۷/۱۸؛ ملک، ۲۲۶/۲؛ ملی، ۱۰۳/۱). منتخب و خلاصه‌ای از خلاصه الاشعار به کوشش علینقی کمره‌ای (۹۵۳-۱۰۳۱ق) متخلص به تقی، از بخش شعرای متقدم این اثر در دست است که با حذف داستانهای عشقی ساختگی و تأکید بر حقایق تاریخی و منتخبات اشعار شاعران فراهم آمده است (نک: گلچین معانی، تاریخ، ۵۵۸-۵۵۶/۱، «احوال...»، ۱۲۷؛ صفا، ۱۷۱۵-۱۷۱۴).

دیگر آثار وی عبارت‌اند از:

۱. تدوین کلیات (هفت دیوان) محتشم کاشانی. محتشم کاشانی (د ۹۹۶ق) به سبب ارادت و اعتمادی که به شاگرد خود تقی‌الدین داشت، در اواخر عمر، مسئولیت جمع و تدوین آثار منظوم خود را به وی سپرد. بدین ترتیب تقی‌الدین بنا بر خواست استاد خود، اشعار وی را با عنوان کلیات جمع آورد و طبقه‌بندی کرد و مقدمه‌ای نیز بر آن نوشت (نک: تقی‌الدین، مقدمه بر...

191297

MADDE KATİGÖRLENDİRİLMİŞ
SONRA GELEN DOKÜMAN

R159 Moral und Disziplin: Seyyed Hasan Taqizāde und die Konstruktion eines "progressiven Selbst" in der frühen iranischen Moderne / Epkenhans, Tim. Berlin, 2005

Heine, Peter. *Orientalistische Literaturzeitung*. 100 vi (2005), pp.640-642 (G)

Devos, Bianca. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 158 ii (2008), pp.488-490 (G)

Taqizade S. H.

19 HAZ 2010